

Г. Т. ЯЦЕНКО ЖИТЕЛЬ ЧИ МЕШКАНЕЦЬ?

Житель і мешканець — слова-синоніми, часто вони можуть заступати одне одного, але не в усіх випадках, бо кожне з них, означаючи певні поняття, має кілька семантичних відтінків і вживається в усталених словосполученнях. Так, слово *мешканець* насамперед означає особу, яка займає або наймає якесь приміщення. Найближчі синоніми до нього в цьому значенні слова — *пожилець, жилець*.

У Лесі Українки, наприклад, читаємо: «А н т о н і о: Се студія митцева? Ні, се пустка!.. Невже й *мешканець* хати їй підстать?» або: «Ніхто й гадки не мав, що Маріо Беніто це син .померлої прачки, колишній безпритульний *мешканець* горищ і забутих вагонів, маленький різнобровий Марко» (Ткач).

Слово *житель* із цим значенням в сучасній літературній мові трапляється рідше, ніж слово *мешканець*. Наприклад, у газеті «Вечірній Київ» читаємо: «Уявіть собі багатоповерховий будинок, кожний *житель* якого розмовляє своєю мовою і лише з великими труднощами розуміє сусіда. Тільки так можна образно уявити дивовижну різноманітність горців захмарного Паміру». Пор. також: «Гуляли це не загорьовані трударі, не *жителі* нужденних халуп на бідацькій приміській околиці, а безжурні володарі рухомого і нерухомого добра на землі» (Смолич). В обох цих випадках замість слова *житель* доцільніше вжити *мешканець*, як слово, що має в даному випадку точніше, конкретніше значення.

Крім того, слово *мешканець* означає особу, яка проживає в певній місцевості: в селі, місті, області і т. ін.: «Коли хтось із сільських *мешканців* не мав діла до мене, то заходив тепер лише рідко до нашої хати» (Кобилянська). У цьому значенні найближчим синонімом до слова *мешканець* виступає *житель* у його найпершому значенні. *Мешканцями* називають представників тваринного світу, які живуть у певній місцевості: «Ліс дивився на мисливця тисячами очей своїх невидимих *мешканців*» (Владко); «...ведмідь впевнено крокував селищем. *Мешканець* крижаних полів був голодний...» («Вечірній Київ»); «Орел — давній *мешканець* казахстанських степів» (Донченко). По відношенню до тварин слово *житель* вживається дуже рідко, можливо, тільки в поезії. Наприклад: «Прилетіли з вирію, здалека До околиць, де гніздо звили, *Жителі* чернігівські — лелеки» (Масенко).

Слово *мешканець* найчастіше трапляється у таких сполученнях: *мешканець хати, квартири, барака, палати, готелю, трущоб, горищ, табору, кварталу, міста, селища, виселка, Києва, Австралії, лісу, зоопарку, озера* і т. ін. Слово *житель*, крім того, що сполучається із родовим відмінком іменника, часто виступає з означеннями: *міський, сільський, місцевий, тутешній, корінний, південний, печерний, цікавий* тощо, утворюючи уже сталі словосполуки *місцевий житель, тутешній житель, корінний житель* і т. ін.

Що ж до слів *жити* і *мешкати*, то не можна не відзначити, що між ними значно менше спільного, ніж між похідними від них — *житель* і *мешканець*. Багатозначне дієслово *жити* тільки частково перетинається із значенням *мешкати*. У слові *мешкати* насамперед виділяється відтінок — «проживати у певному помешканні (приміщенні)». Саме з цим відтінком ми зустрічаємо слово *мешкати* у багатьох наших письменників: О. Кобилянської, Лесі Українки, В. Стефаника, Ю. Яновського, З. Тулуб, С. Коваліва, О. Гончара, С. Голованівського, І. Цюпи, І. Вільде, Ю. Смолича, Г. Тютюнника та інших. Значно рідше воно вживається з відтінком «жити, проживати у певній місцевості».

Від *мешкати* також походять: *мешканка, мешкання, мешкальний*, але вони трапляються дуже рідко в мові художньої літератури. Слово *мешкання* має в українсько-російському словнику ремарку «обласне». *Мешкальний* зовсім не ввійшло до словника, хоч і трапляється в художньому стилі. Наприклад: «Серед города стоїть величезна будівля, стоїть вона уряд з другими домами, жовта, довготелеса, з заготованими вікнами, і того, що вона опинилась тут же в *мешкальному* місті, а не десь там на ослоні, далеко на пустирі, того вона причепурилась: одіж її блідо-жовтої барви, чиста й нова» (Григоренко).

Значно продуктивніша основа дієслова *жити*. Наприклад: *житель, жителька, житло, житловий, жилий, житець* і інші, а вже від них розгалужується цілий ряд термінологічних утворень і словосполучень: *житлове будівництво, житловий будинок, житлова палуба, житлова площа, житлове управління, житлові вагончики, житлова ділянка, житловий фонд, житлові умови, житловий масив, житловий відділ, житлові корпуси, житлова криза*; ціла низка складених слів з компонентом *житлово-*: *житлово-комунальний, житлово-побутовий, житлово-цивільний*; ряд абревіатур: *житлокомплекс, житлокооп, житлокоопівський, житлоплоща* і под.

Так сучасна мовна практика використовує в багатьох випадках як паралельні форми *мешканець* і *житель, мешкати* і *жити*, які своїм зв'язком із різним; словотворчими моделями виявляють активність певних словосполучень, певних лексичних варіантів у конкретній мовній ситуації.